

सरल्या ऋतुचं वास्तव

डॉ. सुनीलकुमार लवटे

सरल्या ऋतुचं वास्तव
Saralya Rutucha Vastav
डॉ. सुनीलकुमार लवटे
Dr. Sunilkumar Lavate

© डॉ. सुनीलकुमार लवटे

प्रकाशक
अनिल म्हमाने
संचालक
निर्मिती संवाद प्रॉ. प्रा. लि.
८७३, क/२, सी वॉर्ड, सिद्धीश्री प्लाझा,
राजाराम रोड, कोल्हापूर - ४१६००२
फोन - (०२३१) २६४०८०९,
मो. ९८९०५५४३४०
Email-nirmitisanwad@gmail.com

प्रकाशन क्रमांक : ३६
प्रथमावृत्ती : ९ ऑगस्ट, २०१२
मुखपृष्ठ : विश्वास पाटील
मुद्रक : शिव ऑफसेट, कोल्हापूर

ISBN : 978-93-82028-12-3

स्वागतमूल्य : रु १००/-

निर्मिती संवाद, कोल्हापूर

सरल्या ऋतुचं वास्तव
घडविणाच्या
साऱ्या
स्मृती, घटना, व्यक्तिंना!

पूर्व प्रसिद्धी

बाल मंदिर (धडपड भित्तीपत्रिका) १५ ऑक्टोबर, १९६४(अप्राम)

तुझ्या सहवासात-कर्मवीर- (१९७१)

न सुटणारे गणित-कर्मवीर- (१९७१)

मी गर्भवंत पुरुष-रविवार सकाळ, कोल्हापूर (२४ मार्च, १९८५)

या वात्सल्य वृक्षाखाली-वात्सल्य ट्रस्ट स्मरणिका (१९८३)

इथे पैसे मोजावे लागतात-नंदादीप (दिवाळी)- (१९७९)

हे त्यांना कसे उमजणार-पुढारी (रविवार पुरवणी) २२-९-१९८५

रस्ते-रविवार सकाळ, कोल्हापूर (४ एप्रिल, २००४)

खूणगाठ-लोकमत(रविवार पुरवणी) १६ एप्रिल, २००६.

आताशा मी बिया खोवायच्या थांबवल्यात-परिवर्तनाचा वाटसरु(१६ ते ३० जून, २००९)

माझी कविता, माझी घडण

‘सरल्या ऋतुचं वास्तव’ हा माझ्या कवितांचा संमिश्र संग्रह आहे. ही संमिश्रता अनेक अंगांनी पहाता येईल. विषय, आशय, भाषा, भाव अशा अंगांनी ती संमिश्र, तशी प्रकारांनी पण. प्रेमकविता, बालकविता, सामाजिक, राजकीय, व्यंग तिच्या अनेक परी आहेत.

कविता ही गत कालचे वास्तव जशी असते तशी ती भविष्याचा कानोसाही. पण माझी ही कविता गतकालच्या स्मृती जपणारी आहे. या स्मृती कडू, गोड, तशा अस्वस्थ करणाऱ्याही आहेत. या पैकी काही कविता मला सतत रूंजी घालायला लावतात. कारण त्या माझ्या अस्वस्थ जानकी आहेत. माझ्या या कविता मी शिळोप्याच्या उद्योग म्हणून लिहिल्या नाहीत, त्या लिहिल्या गेल्या आहेत. मी मराठी, हिंदी, इंग्रजीतील दर्जेदार कविता, खंडकाव्ये, चरित्र काव्य, महाकाव्ये वाचली असल्याने या कवितांचं खुजेपण मला माहीत आहे. या सामान्य कविता होत. तरी पण त्यांचा नि माझा संबंध जगण्यातून आल्याने त्यांच्याबद्दल माझ्या मनात आस्था आहे नि आपलेपणाही! काही कविता माझे जीवनव्रण घेऊन येतात तर काही जीवनव्रत! त्यामुळे आजवर मीच त्या अनेकवार वाचत आलोय. त्यात वेळोवेळी वाचताना माझ्याकडून अनेक बदल ही झालेत.

अगदी पहिली कविता मी कॅव्हा लिहिली असं आठवू लागलो तेंव्हा लक्षात आलं की मी इयत्ता ९ वी मध्ये शिकत होतो. तेंव्हा आमच्या आंतरभारती विद्यालयात पाठक सर ‘धडपड’ नावाची भितीपत्रिका प्रकाशित करत. तेव्हा आमच्या शाळेतर्फे १५ ऑक्टोबर, १९६४ रोजी ‘अरविंद बालक मंदिर’ ची स्थापना करण्यात आली होती. त्या निमित्ताने ‘धडपड’ भितीपत्रिकेचा अंक प्रकाशित होणार होता. त्यात मी ‘बालमंदिर’ नावाची कविता लिहिली होती. ती हस्तलिखित भितीपत्रिका होती. त्यातील वरील कविता वाचून माझ्या मित्रांनी कौतुक केलं होतं. एका मित्रांनी

त्याबद्दल गोळी भेट दिल्याचंही आठवतं. ती कविता उपलब्ध नसणं माझ्या दारिद्र्यावर (शब्द नि कल्पनांच्या!) केवढं मोठं पांघरुण!

माझ्या कवितेला खरे धुमारे फुटले ते १९७० मध्ये. मी त्यावेळी श्री मौनी विद्यापीठ, गारगोटी, जि. कोल्हापूर येथे डिप्लोमा इन रूरल सर्व्हिसेस (एज्युकेशन) हा बी. ए. बी.एड्. समकक्ष अभ्यासक्रम शिकत होतो. शेवटचे वर्ष होते अन् माझ्या मनातल्या प्रेयसीने नुसता उच्छाद मांडला होता. माझ्या प्रेमाचा लपंडाव सुरु होता. कधी होकार, कधी नकार... जीव नकोसा व्हायचा! रात्रभर झोप नाही, भूक नाही अभ्यासाकडे लक्ष नाही अन् अभ्यास केल्याशिवाय तर गत्यंतर नसायचे. सारं शिक्षण शिष्यवृत्तीवर सुरु होतं. अशा घालमेलीत जन्मलेल्या सन १९७० दरम्यानच्या कविता म्हणजे विरह काव्याचा वसंत ऋतुच! (जरी त्यात सर्वत्र ग्रीष्म असला तरी!) त्या कविता प्रेमाच्या वसंत ऋतुने जन्मल्या असल्या तरी त्यांना विरहाच्या ग्रीष्म ऋतुचा उपजत शाप होता. आज ४० वर्षांनंतर परत मी जेव्हा या कविता वाचतो तेंव्हा त्या अल्लडपणाचं हसूही येतं नि त्या अस्वस्थतेचे शहारे आजही तितकेच रोमंचित करतात मला. संग्रहातील पहिल्या १४ कविता या कालखंडाच्या.

मग एक फुटकळ कवितांचा काळ आला. नंतर मी काही बालकविताही लिहिल्या. त्या सर्वांना बालिश कविता म्हणणे योग्य ठरावे. बालिश या शब्दाचा दुरान्वयाने एक अर्थ मूर्ख असाही होतो. त्याबद्दल अधिक काही न लिहिणे बरे. चित्रापूर्वीच्या रेघोट्या म्हणून त्यांचं अस्तित्व लक्षात घेऊन त्या या संग्रहात समविष्ट केल्या आहेत. यात काही प्रासंगिक रचनाही आहेत.

सन १९७६ च्या दरम्यान लिहिलेल्या ‘आत्मवंचना’ सारख्या कवितातून मला माझं खरं रूप दिसू लागलं. जीवन खऱ्या अर्थाने कळू लागले होते. भाबडेपण संपून मी वास्तवाचे धक्के सहन करत होतो. प्रेमात आणि ध्येयवादात सारखंच भाबडपण असतं, अशी माझी धारणा आहे. दोन्हीतील भ्रमभंगाचे धक्के माझ्या मनी निर्माण होऊ लागले, ते ‘कथनी व करनी’ मधील अंतरानी! ‘उज्वल उद्यासाठी’ ही अशा मनःस्थितीचं अपत्य म्हणून पहात येईल. माझ्या ज्या परिस्थितीतून मी घडत होतो त्यात उपकृततेचं ओझं होतं. ते कधी कधी असह्य व्हायचं. मी अशी काही

माणसं दुय्यम, लाचार, मूल्यहीन जीवन जगणारी पहायचो. त्यांची उबग यायची मला. अशांच्या दर्शनातून 'सावधान' कविता स्फुरली. आजूबाजूला हातावरचं पोट असणारी कुटुंब पहायचो. पैशाअभावीचे त्यांचे हाल पाहून 'इथे पैसे मोजावे' लागतात कविता लिहिली गेली.

सन १९७५-७७ च्या दरम्यानचा काळ आणिबाणीचा होता. मी माध्यमिक शिक्षक संघटनेत सक्रीय झालो होतो. एम. ए. झालेला मी आता एका मुलाचा बापही झालो होतो. संघटनात्मक कार्यातून माझी राजकीय जडणघडण होत गेली. समाजावादी, गांधीवादी, मार्क्सवादी विचारांशी माझी जवळीक असली तरी कोण्याएका विचाराच्या मी कधी आहारी गेलो नव्हतो... आजही गेलेलो नाही. त्यामुळे आणिबाणीत तिच्या विरोधी जनआंदोलनात सक्रीय होतो. आणिबाणीनंतरचा स्वप्नभंग माझ्या पिढीने जसा अनुभवला तसा त्यानंतर आलेल्या शासनाचाही! इंदिरा गांधीच्या नेतृत्वाखालील आणिबाणीपूर्व व आणिबाणीनंतरचाही काळ आम्ही पाहिला. मी पुरोगामी झालो तरी स्वतंत्र होतो. 'तू सूर्य आणून देते म्हणाली होतीस' सारखी कविता या काळातील.

सन १९७९-८० मध्ये मी पीएच्.डी. झालो. महाविद्यालयात हिंदीचा प्राध्यापक झालो. मोठ्या उमेदीनं उच्च शिक्षणात आलेला शिक्षक मी. इथं मला अनेक दुभंगलेली, दुहेरी व्यक्तिमत्व असलेली माणसं भेटली. अशातून 'संकेत' कविता जन्मली. 'प्रकाशपुंजासाठी' ही याच वेळची.

सन १९८४ ते २०१० हा कालखंड माझ्या जीवनातला मानसिकतेच्या दृष्टीने विचाराल तर विचित्र असा कालखंड म्हणावा लागेल. या स्थितीचं वर्णन 'विमनस्क' असंच करावं लागेल. माझ्या आयुष्यात दुसरा वसंत अकालीच दरवळू लागला. त्यातून 'स्वप्नातील स्वप्न', 'मी गर्भवंत पुरुष' 'नवी दुनिया आकाश पार', - 'तू भेटणारच नसशील तर', 'खूणगाठ' कविता आल्या. त्या वाचल्या की माझ्या विमनस्क स्थितीची तुम्हाला कल्पना येईल. बहुधा तुम्हीपण हा दुसरा वसंत अनुभवला असेल. माणूस चिरतरुण असतो. हे सिद्ध करणाऱ्या या कविता. या भारत (आणि बहरात) मी एक लावणीही लिहिली. पण ती चावट वाटल्याने या संग्रहात घालण्याचं धाडस झालं नाही. तशा या कविताही काही कमी चावट नाहीत,

याची मला कल्पना आहे. सन २००४ च्या नंतर मी काही दीर्घ कविताही लिहिल्या. 'खूणगाठ', 'वारकरी', 'झाड आणि माणूस', 'जनगणना', 'एफ. आय. आर', 'आरक्षण' या त्या कविता होत. या कवितातून तुम्हाला मी दिसेन. आजचा मी.

कविता माणसाच्या वयाबरोबर विषय आशय, भाषा यांची वळणं घेत विचारी होत रहाते. त्याचं प्रत्यंतर हा कविता संग्रह देईल. माझ्या कवितेबद्दलचे हे दोन शब्द तिच्या निर्मितीची पार्श्वभूमी समजावी म्हणून लिहिले आहेत. कवितेच्या पृष्ठभूमीबद्दल लिहिलं तरी प्रत्यक्ष कवितेबद्दल मी शब्द काढलेला नाही. कविता हा 'स्वान्तःसुखाय' रियाज जसा असतो तसा 'स्वान्तःदुःखाय' चाही असतो, अशी माझी समजूत आहे, अनुभव आहे. ती कविता आज मी प्रगट रूपात तुमच्यासाठी सादर करित आहे.

'निर्मिती संवाद' चे माझे मित्र अनिल म्हमाने यांनी त्या प्रकाशन करायचे ठरवून मला ऋणी केलं आहे. हल्ली प्रकाशक कविता प्रकाशित करणे म्हणजे तोटा सहन करणे मानत असताना त्यांनी हे प्रकाशन करावे यात माझ्या कवितेच्या श्रेष्ठत्वापेक्षा मजवरचे प्रेम मोठे असणे हेच खरे कारण होय. मी त्यांचा आभारी आहे.

९ ऑगस्ट, २०१२

क्रांतीदिन

डॉ. सुनीलकुमार लवटे

अनुक्रम

माझी कविता, माझी जडण घडण	०५
१) अखेरचा अश्रू	११
२) अशी अचानक	१२
३) लयलूट	१३
४) छबी	१४
५) न सुटणारे गणित	१५
६) स्वप्नमाला	१६
७) बोळवण	१७
८) कृतार्थता	१८
९) जेव्हा मी प्रेम करतो...	१९
१०) प्रयोजन	२०
११) मनःस्मृती	२१
१२) प्रमेय	२२
१३) तुझ्या सहवासात...	२३
१४) वलाना	२४
१५) मातीविना शेती	२५
१६) तृषार्त	२६
१७) आत्मवंचना	२७
१८) कुत्रा	२८
१९) बगळा	२९
२०) उज्वल उद्यासाठी	३०
२१) सावधान	३१
२२) अशी शाळा	३३
२३) मी तुझा राजा गं	३४
२४) इथे पैसे मोजावे लागतात...	३५
२५) वृथा धाक	३७
२६) गत	३८
२७) शाळा	३९

२८) मोडता पाय	४१
२९) तू सूर्य आणून देते म्हणाली होतीस...	४२
३०) संकेत	४४
३१) या वात्सल्य वृक्षाखाली	४५
३२) प्रकाशपुंजासाठी	४६
३३) स्वप्नातील स्वप्न	४७
३४) मी गर्भवंत पुरुष	४८
३५) हे त्यांना कसं उमजणार?	४९
३६) नसतं कोण कुणाचं	५०
३७) भविष्याची शपथ	५१
३८) नव्या युगाचे चित्र	५२
३९) हत्ती आणि मुंगी	५३
४०) रस्ते	५७
४१) खूणगाठ	६०
४२) कां?	६३
४३) वारकरी	६४
४४) सरल्या ऋतुचं वास्तव	६७
४५) झाड नि माणूस	६८
४६) एका नामवंत मृत्युच्यानिमित्ताने	७२
४७) जनगणना - १	७४
४८) जनगणना - २	७७
४९) एफ. आय. आर.	८०
५०) आरक्षण	८३
५१) अधिष्ठान	८५
५२) नवी दुनिया आकाशपार	८६
५३) तू भेटणारच नसशील तर	८८
५४) गोची	९१
५५) जीवनगाणं	९२
५६) जडलेला जीव	९६
५७) माणसं बदलतात	९७

अखेरचा अश्रू

जीवन कल्पास
फळे लागता इच्छेची,
तव प्रभात होते
स्वर्णसुखी, मदमत्त जीवनाची.

जीवन यौवन
असे कशी बावन्न,
स्वर्णधुरी स्वप्नांचे जसे बिलोरी कोंदण.

यौवनाच्या या धुंद वादळी
परागित होते मधु-मीलन पुष्पकळी,
अन्
यौवन-पळस फुलतो पंचपानी.

शृंगार मधुरता, मदिरेची मस्त धुंदी,
निखळते उल्का जशी
आकाशी कधी-कधी.

जीवन रजनीनाथा
ग्रहण निराशेचे,
लोपते साम्राज्य
स्वर्णधुरी स्वप्नांचे.

पाहता स्वप्नभंग
या चंदेरी दुनियेचा,
दाटतो नयनी
अश्रू अखेरचा.
१९६७

अशी अचानक

अशी अचानक थबकलीस कां?
मला पाहुनि लाजलीस कां?
झाली दृष्टिभेट,
तुझ्या-माझ्या नेत्रांची
आतुरलेल्या कितीतरी अनमिक भावनांची.

अर्थ तुला या क्षणिक भेटीचा
खरोखरीच उमगला नव्हता कां?
मग मला पाहुनि थबकलीस कां?

तुझ्या खळीचे हस्य बरसते
मला पाहता विरत असे,
हास्य विलोपनाचे गुपित तुजला
खरोखरीच उमजले नव्हते कां?
मग मला पाहुनि थबकलीस कां?

कां खेळ मांडिलास?
होकार-नकारांच्या पाठलागांचा,
मूल्य तुला दीर्घ मीलनाचे
खरोखरीच समजले नव्हते कां?
मग मला पाहुनि थबकलीस कां?

प्रिती मजवरी नसताना
कां वृथा देखावा मृगजळाचा?
औट घटकेचा प्रेमी मजला
खरोखरीच बनवायचा नव्हता नां?
मग मला पाहुनि थबकलीस कां?
१९६७

लयलूट

जीवन अंबरी
पथ कंठाया अंधारी,
तुज साथ हवी मज
एकाकी जीवनी.

विदित असू दे,
मम जीवन बेकारी
निश्चय नि स्वभाव हवा
तुझा करारी.

निस्सिम प्रेमाची तृषा
तृप्त होण्या दाखव मम
तुझी भावना-दिशा.

तव भाव-नौका
मम प्रेमा विहारी,
लयलूट करी ही
जीवन अंधारी.
१९६७

छबी

देह नसता सामोरी
मनी छबी अमर आहे,
त्या रूपगर्वितेची स्मृति
खोल अंतरी सलते आहे.

भान हरपते,
मी हरवतो,
निरखता तिचे सारे रूप-लावण्य
ती रुप की सौंदर्य ती?
आभासाने या
दृढ मन ही चाळवते.

सुशीलता, रेखीवता, सोज्वळता नि विनम्रता,
सर्वगुणसंपन्न प्रतिमा
मनी हुबेहुब अजुनि आहे.

पण
चक्षुपटावरील प्रतिमा
धूसरते आहे....
मानस पटलावर मात्र
त्या धूसर प्रतिमेची
छबी दृढ आहे.
१९६८

न सुटणारे गणित

माझ्या आशेस,
ग्रहण तुझ्या निराशेचे,
खग्रास की खंडग्रास?
उमजेना कधीचे.

प्रेमास माझ्या
जोड तुझ्या नकाराची,
सदैव की क्षणिक
कळेना कधीची.

जीवनास माझ्या
ग्रहण दारिद्र्याचे,
सुटेल केव्हा
समजेना केव्हाचे.

जीवनाचे हे गणित
सोडवूनही सुटत नाही,
रीत या गणिताची
कळूनही वळत नाही.
१९६८

स्वप्नमाला

बंध मुक्त प्रेम केले,
केला मी हाच गुन्हा
प्रेमभंग होईल अशी
धूसरशीही कल्पना
नव्हती या भाबड्या मना.

विरह, विरक्ति, मोहपाश-मुक्ती,
नि पळवादी युक्ती, व्यवहारी कूटनीतिही
अघात हे घोर सारे.

अशक्त हृदयी, विचारी मना
विकार ज्वाला नाना,
स्फुल्लिंगांनी फुलविले
हटवादी मनास
नि
पहाता-पहाता खाक झाल्या
बिलोरी स्वप्नमाला.
१९६८

बोळवण

एकदा तू अशीच आलीस
अत्यन्त अकल्पितपणे,
म्हणालीस,
'आय लव्ह यू !'
अजाणतेपणी मी म्हणालो,
'सेम टू यू!'

तू नि मी
आकर्षिलो एकमेकाकडे
चुंबकीय ध्रुवांप्रमाणे.
नाटक, सिनेमा, चहा नि रसपान
साऱ्यांचे झाले रसग्रहण
निद्राभंग होता ध्यानी आली
स्वप्नांची बोळवण.
१९६९

कृतार्थता

तू नाही कधी जाणलीस
दुर्दम्य अंतरीची आशा,
तृषार्त जाणून
दाविलीस अंधुकशी दिशा.

रंगरंगोटी वरवरची
फुका देखावा दृढ प्रितीचा
ठाव न घेऊ दिलास तू
खोल-खोल अंतरीचा.

छंद व्यर्थ जडविलास
साखर पेरुनि जिव्हेवरी
अन्
कापलास गळा केसाने
घाव घालुनि जिव्हारी.

सल खोल मर्मान्तरी...

सर्वस्व उधळुनि
कंगाल जरी झालो असलो,
कृतार्थ मनि होऊनि
स्वस्थ आहे विसावलो.
१९६९

जेव्हा मी प्रेम करतो

असेच एकदा प्रेम करतो
सर्वस्वाला हरवून बसतो,
नि घेऊन कुंचला चित्र रेखाटतो...

‘जीवनाचे पोर्ट्रेट’

कुणी म्हणतो

‘मॉडर्न आर्ट’

मी मात्र झिजवतो

‘मॉडेल हार्ट’

क्षिती न कुणा या विचित्र कथेची
संकोचते मन,
व्यथा होता कथेची.

विरहाने होतो

अंगाचा तिळपापड

अन् गालावर बसते

न मारत एक थप्पड!

१९६९

प्रयोजन

प्रेमाशी करुनि वैर
विरह मी वागवित गेलो,
अव्हेरुनि आनंद सारा
दुःख मी वेचित गेलो.

तुझ्या प्रेमाची रीतच
झुलवावे सर्वांना,
अपवाद बनण्याची गती नव्हती
याही पामराला.

फुका सर्वस्वाचे दान करुनि
भणंग बनलो दुनियेचा,
सरते शेवटी मीच ठरलो
कांदा अकलेचा.

मृगाक्षीचे हृदय होते,
कोंतेयाची होती वृत्ती,
हे सारे असले तरी,
योग्य प्रयोजनाची मती नव्हती.

१९६९

मनःस्मृती

ती एकदा येते अवखळ
मनी होते भीषण खळबळ
मनःस्मृती ही अशी बिलंदर
करुनि टाकते मना धुरंदर.

अनोखे स्वप्न, अनोखी स्मृती,
लोपते सदसदिवेक मती.

वेडावल्या मनी भासांचे काहूर
अशाश्वत जीवनाची निरंतर हुरहूर.

अशातच हरवून बसतात,
साऱ्या जीवनाचे ताल नि सूर.
१९७०

प्रमेय

स्वप्न साफल्याची मनीषा होती,
नैराश्याने जी लोपली.
आज त्या निराशित मनीषेचा
लवलेश नसला जरी,
शीण मनी अजुनि आहे.
खंत त्या निराशेची
मनी अद्याप दृढ आहे.

लाभ नाही, लोभ नाही,
प्रेम-प्रमेय अटळ आहे.
अन् या अगृहित प्रमेयात,
नाश माझा अटळ आहे.
१९७०

तुझ्या सहवासात...

तुझ्या सहवासात,
मृत्तिकेसही गंध फुलांचा येतो.

तुझ्या बोलण्याने
मोत्यांचे रूप शब्दा येतं.

तुझ्या नेत्रकटाक्षानं गं,
उष्मा बर्फात येतो.

तुझ्या हसण्याने,
धुंदी मदिरेची येते.

तुझ्या स्पर्शाने गं,
जीव पाषाणातही येतो.

तुझ्या सहवासात,
मी माझे मीपण गमावतो.

१९७१

वल्गना

अभंग प्रेम,
झाले भंग.
विचार अखंडित,
झाले खंडित.

अतूट प्रिती,
छिन्नविभिन्न झाली,
विचारी स्वप्नांची
ताटातूट झाली.

आधाशी वासना
आशा नि आकांक्षा
उपेक्षेने साच्या
उपाशीच राहिल्या.

अखंड सोबतीच्या
अगणित घोषणा,
अखेर ठरल्या
व्यर्थ वल्गना.

१९७१

मातीविना शेती

उगवू माती विना मोती
मिळवू पाल्यातून ही पाचू
विस्तारू पाण्यावरी पर्णवेली
दावू मरूभूमीतही रत्ने
करिता दीर्घान्तरी प्रयत्ने।
१९७३

तृषार्त

‘तृषार्त’
एक वाटसरु
धूसर पथावरचा
लख्ख प्रकाशाच्या शोधात

चाचपडत धडपडतो आहे.

जीवन झटापट
प्रयत्नांची पराकाष्ठा
सफलतेचे तारु
शोधतो आहे.

नीति नाही इतकी कठोर की
तृषार्ताची तृष्णा-नौका
तृप्तीचा किनारा
न गाठू शकेल.
१९७४

आत्मवंचना

माणूस जगतो आहे आज
माणसातील माणूस विस्मरून
कालचा विसर पडतो आज
उद्याच्या स्वप्नांबरी विचरताना

कालची वेदना आज तशीच असते
उद्याच्या व्यथेवर फुंकरण्या.
चिन्तन तेच असते.
अनुभव उद्याचा न्यारा.
फापट पसरलेल्या विश्वाचा
भरोसा करणे आत्मवंचना असते.

म्हणूनच की काय?
कोकिळा कावळ्यावर विसंबून
बिनधोक, बेभानपणे,
क्षितिज स्पर्शिणाच्या घनघोर वृक्षराजीत
आजला कालचे स्मरण देत
कुहू ऽ कुहू ऽ करीत असते.
१९७६

कुत्रा

एक होता कुत्रा,
त्याचे नाव मोती.

खात असे रोटी,
शेपूट त्याची छोटी.

दात असे सुळे,
भरधाव तो पळे.

रंग त्याचा काळा,
पट्टा असे गळा.

पाय त्याचे चार,
नखे धारदार.

जीभ त्याची लांब,
कान किती छान!

जो नाही भित्रा,
त्याचे नाव कुत्रा.
१९७६

बगळा

बगळा
आगळा वेगळा
जळातील जणू डोमकावळा.

ठावे त्याज पुरेपूर
कसा काढावा
आवळा देऊनि कोहळा.

शुभ्र, स्वच्छ
धुतल्या तांदळा जैसा
जणू ब्राह्मण सोवळा!
१९७८

उज्वल उद्यासाठी

करु नका रे, करु नका
रामराम जुलमाचा करु नका ॥१॥

अध्यापक असा की प्राध्यापक
क्षेत्रे आपुली मुक्त करा
'सा विद्या या विमुक्तये'
न पेक्षा शिकवू नका ॥१॥

शिकवेल त्याची शाळा
पिकवेल त्याचा माळा
असा समाजवाद येईल केव्हा
प्रतीक्षा त्याची करु नका ॥२॥

कचेरी, गिरणी, कारखाने
ठिकाणे असोत कोणतीही
प्रश्न सुटायचे असतील तर
संघटनांस पर्याय नाही,
धाकधपटशास बळी पडू नका ॥३॥

स्वराज्यात स्वतंत्र बना
बना स्वप्रज्ञ, स्वभिमानी,
उज्वल उद्यासाठी
भ्रष्ट बांडगुळे पोसू नका ॥४॥
१९७७

सावधान

भाडोत्री सभागृहातील भाड्याच्याच खुर्चीवर
नरभक्षकाच्या वळचणीत लपलेला
एक भाडा मला म्हणाला
या शबनममध्ये असते काय?
विनोबा, जयप्रकाश, अतिरथी-महारथी
गळी घालतात बॅगा अशा.

त्या बिचाऱ्या ठावे काय?
युगच हे सामान्यांचे
असामान्य इथे पडतात थिटे.

या शबनममध्ये असतात
लक्ते नागव्यांची
जात्याच जे दिगम्बर
लक्तरलज्जेची महत्ता त्याज ठावे काय?

भाडखाऊ साला!
उन्मत्तांचें तळवे चाटत
पददलिता झाडीत लाथा
त्यातच त्यास वाटे
आपला उन्नत माथा.

त्या बिचाऱ्या ठावे काय
उगवणारा प्रत्येक सूर्य,
चंद्रोदयात मावळत असतो.
आजचा चंद्रच
सूर्य उद्याचा होत असतो.

अंगी ल्यालेला कृष्णकोट
अर्धांगिनी संगे मिरवण्या
त्या बिचाऱ्या ठावे काय?
काळा डगला लेऊन
तो गोरे असल्याचा बहाणा असतो करत.

हे काळे डगलेवाले
असतात सर्वच क्षेत्री
शाळा, गिरणी आणि कचेरीतही.

एवढ्यात झाले
'शुभमंगल सावधान'
मनी म्हणालो
या सुंभ अमंगळांपासून सावधान!
१९७७

अशी शाळा

अशी शाळा कुणी पहिली कां?
पाहिली असेल तर सांगाल कां? ॥१॥

भिती नाही माराची
कटकट नाही अभ्यासाची
अशी शाळा कुणी पाहिली कां? ॥१॥

पाठांतराविना कविता शिकविणारी
गणिते पाढ्याशिवाय येणारी
अशी शाळा कुणी पाहिली कां? ॥२॥

गणवेशाची नाही किरकिर
नाही रोज उठून 'फी'ची पिरपिर
अशी शाळा कुणी पाहिली कां ॥३॥

परीक्षेविना पास करणारी
घरी राहिलो तरी हजेरी भरणारी
अशी शाळा कुणी पाहिली कां ॥४॥

गुरुजी नाही डोळे वटारणारे
नाही शिपाई धाक देणारे
अशी शाळा कुणी पाहिली कां ॥५॥

पाहिली असेल तर सांगाल कां?
तिथे प्रवेश मला देणार कां?
१९७८

मी तुझा राजा गं

मी तुझा राजा गं,
तूच माझी राणी
गाठ तुझी-माझी
सात जन्माची ॥१॥

देईन तुला शालू भरजरी
गं वेलबुटी पदरी
होशिल अप्सरा या इंद्राची गं
सात जन्माची ॥१॥

चल जाऊ दूर
वाजवू नगं खूर
चटक दावीन इश्काची गं
सात जन्माची ॥२॥

सोड सखे रूसवा
गं मदन तुझा फसवा
शपथ तुला प्रेमाची
सात जन्माची ॥३॥

आज जाऊ नगं सोडून
जीव असा तोडून, साथ हवी मैनची गं,
सात जन्माची ॥४॥
१९७८

इथे पैसे मोजावे लागतात...

असे काय घेऊन बसलात
तत्त्वजंजाळ फुका उरी,
काडीमोल आहे काय जगात ?
सान्यासाठीच इथे पैसे मोजावे लागतात ॥१॥

जगायचे जरी सुखाने म्हटले
लावावी लागते लांबलचक रांग,
वृथा कुणा मारु नये अशात हाक
वितभर खळगी भरायची तरी
इथे पैसे मोजावे लागतात ॥२॥

स्नेहबंध जीवाभावाचे जपायचे तर
मानापमाने संकेत पाळावे लागतात,
पान घेण्याची ऐपत नसली तरी
मानासाठी इथे पैसे मोजावे लागतात ॥३॥

टेबलावरचा कागद उडू नये म्हणून
मर्जी चपराशीची सांभाळावी लागते,
पांढऱ्यावर काळे नखभर करायचे म्हटले
कचेरीत चार पैसे सोडावे लागतात ॥४॥

जिवंत असून दाखल्यासाठी
न मेल्याची हजेरी लावावी लागते,
उतार वयातही चार पैशासाठी
दहा पैसे मोजावे लागतात ॥५॥

कटकटीतून विरंगुळा म्हणून
नदी-बागी जावे वाटते,
भेळ- भडंग, पाणी-पुरी,
उरी सारे कसे खावे वाटते.
साधा वेळ काढायचा म्हटले तरी
इथे पैसे मोजावे लागतात ॥६॥

नाही काही स्वस्त म्हणून
मस्त मरुन चालत नाही
अंत्येष्टीच्या काष्टासाठीही
इथे पैसे मोजावे लागतात ॥७॥
१९७८

वृथा धाक

माणसा!

धाक वृथा दाखवू नको,
पिंड नाही जो आपला
धींड त्याची काढू नको,
धाक वृथा दाखवू नको ॥धृ॥

अतर्मनी जे रुचतचि नाही,
रीऽ तयाचि ओढू नको,
माणसा! धाक वृथा दाखवू नको ॥१॥

करायचे ते करीत रहा
चिन्ता वृथा वाहू नको,
करणे जे अशक्य
मनी चिन्ता त्याची नको
माणसा! धाक वृथा दाखवू नको ॥ २॥

पटेल ते सांगत रहा
तमा कुणाची बाळगू नको,
शिकेल तोच टिकेल
फुका उपदेश करू नको
माणसा! धाक वृथा दाखवू नको ॥३॥

१९७८

गत

आकाश स्पर्शाची मनीषा असावी,
ताड-माडा गत.

स्वैर स्वये झोकण्याची ईर्ष्या असावी,
सागरलहरी गत.

विचारांवर अढळ श्रद्धा असावी,
अढळ ध्रुवागत.

परहित झिजण्याची असावी वृत्ती,
वहाणागत.

असावी जिद्द प्रतिकूलतेवर मात करण्याची,
निवडुंगागत.

क्षणोक्षणी सोस असावा ज्ञानग्रहणाचा,
मधमाशीगत.

असावे समायोजन सदैव तत्पर,
लव्हाळागत.

मनोधारणा असावी प्रज्वलित,
अग्नीगत.

निष्पाप ठेवूनि मन जगी रहावे,
मुलागत.

सतोद्योगी स्वभाव असावा,
मुंगीगत.

१९७८

शाळा

घंटा घणघणली,
मुले जमली,
प्रार्थनेचा हुकूम झाला,
बागडणाऱ्या चुमुकल्यांचा,
थवा क्षणात स्तब्ध झाला.

कापऱ्या स्वरात राष्ट्रगीत,
वर्गात जाती ओळी भीत.
गुरुजी आले उभे ठाकले,
शत्रूसैन्य सज्ज जाहले.

नमस्ते म्हणाले एक साथ,
कुणाचे वरती-खाली हात.
ओळख परेड, हजेरी, छडी
पळता भुई झाली थोडी.
पाटी दफतर, गणवेश तत्पर,
सरबत्ती प्रश्नांची झडू लागली.
घाबरी पोरं घामेघूम,
मनी वाटे ठोकावी धूम.

मराठी, हिंदी, पार्शी, इंग्रजी
आट्यापाट्यांनी सूर धरला
गणित, विज्ञान नि भूगोलाचा
लपंडाव रंगून गेला.

स्काऊट, कार्यानुभव, चित्रकला
कळा नाना, रंगे फळा
नेहमीच्याच यशस्वी कलाकारांचा
प्रयोग एकपात्री सुरु झाला.

सावधान-विश्राम, पीछे मूड
नसतो कुणाचा कशात मुड
देह देवळात चित्त खेटरात
सारे लक्ष चहा घरात.

होता घंटा बांधून पट्टा
पोरांपुढे गुरुजी धावती
बस चुकेल पळा रे पळा
पोरांनो! उरलेला फळा तेवढा पुसून टाका.

शाळा आपली भरेल आता
उद्या सकाळी आकरा वाजता.

१९७८

मोडता पाय

मोडता पाय हरघडी, हरकामी
वेड्या, मोडता पाय घालतोस कां?
उभारणाऱ्या मोडू नये
उमलणाऱ्या खुडू नये
विदित हे असून सारे
वेड्या, मोडता पाय घालतोस कां ?
तू सूज, ज्ञानी तू,
व्यवहार मात्र सदैव मानी
दूधात खडा मीठाचा घालू नये,
नाउमेद कुणा करू नये.
जाणत हे असून सारे
वेड्या, मोडता पाय घालतोस कां?
बोलणे तुझे थुंकलेले चाटणे,
स्वविष्टचेच भक्षण करणे.
शिकूनही अडाणी
असंस्कृत नि माणसातून बहिष्कृत
हे सारे अनुभवून पदोपदी
वेड्या, मोडता पाय घालतोस कां ?
असून धडधाकट, तरण्याबांड कोकरागत,
अपंग म्हणून घेतोस कां?
वाचस्खलनाने मूक बिचारा बनतोस कां?
वेड्या, मोडता पाय घालतोस कां?
माशी शुभकार्या शिकू नये,
आडवे मांजर दौडू नये,
संकेत हे कळून सारे
वेड्या, मोडता पाय घालतोस कां?

१९७८

तू सूर्य आणून देते म्हणाली होतीस...

आता चर्चा ही नको त्या काळ्याकाभिन्न रात्रीची.
तू सूर्य आणून देते म्हणाली होतीस
म्हणून दिवे मी केंव्हाच मालवले होते
डोळ्या-डोक्याची जळजळ थांबावी म्हणून,
लख्ख प्रकाशाची प्रतीक्षा होती.

ते सर्व नीतीवाले भोगंळ ठरले तेंव्हा
वाटले होते तू तरी सूर्य आणशील
हो! पसापसाभर एकटाकी मतं म्हणून तरी दिली होती
आता तरी टाकीचे घाव नको म्हणून
देवपणाची अपेक्षा होती.

पण खरं सांगू का!
नको होतं देवपण
फक्त हवी होती भाकरी आणि स्वातंत्र्य
नव्हते सोयर्सुतक कुणा 'गेटा' शी
(न वॉटर, न तुर्कमान)
खरं तर मिनी मोटरही नको होती
(मारुती)
जन्मतः निराधार असलेल्या मजसारख्यांना
योजना निराधार निघाल्याचंही वैषम्य नव्हतं!
(संजय)

फक्त वाटत होतं
विधवेच्या विटाळानी शंकराचार्याला
तीन-तीन वेळा न्हावं लागलं नसतं.
नि भरधाव लोकलमध्ये
वस्त्रहरणाचे खुले नि मोफत प्रयोग झाले नसते.

वाटलं होतं,
अमंलदाराच्या चावडीत अंधत्व येणार नाही
(गवई बंधु)
जामदारखान्याच्या किल्ल्या चोरांच्या कनवटी लटकणार नाही.
कमीत कमी अपंग वर्षात तरी
अधुत्व येईल अस वाटलं नव्हतं
फुलनदेवीच्या मस्तकाचा लिलाव
महामस्तकाभिषेकाच्या सुमुहूर्तावर
होईल असं वाटलं नव्हतं

नि म्हणून
तू आणणाऱ्या सूर्यासाठी
मी उषःकालालाही अव्हेरल होतं
केवळ तू सूर्य आणून देते म्हणाली होतीस म्हणून...
१९८१

संकेत

या जगाचे काही संकेत आहेत,
ते जपायचे असतात.

संकेताचेच राज्य हे,
इथं गाढवं मरतात ओझ्यानं
नि शेंगरू येरझाऱ्यानं.
टिकोजीराव औट घटके
फोन कानाशी लावून
धन्याची लाळ चाटत असतात
संकेत पाळण्यासाठी.

इथे येतो तो जातो,
निसर्ग नियम म्हणून.
तरी पर्मानंट असल्याच्या भ्रमात
तंबीचे गुद्दे नि मेमोचे फटकारे
तो देत असतो केवळ संकेत म्हणून.

प्रसिद्धीला हपापलेले
काही न करता माशा मारत
नाव यावं नि व्हावं म्हणून,
जीवाची धडपड करत असतात
बूड स्थिर रहावं म्हणून.
१९८३

वात्सल्य वृक्षाखाली

या वात्सल्य वृक्षाखाली,
होऊ दे, अनाथ सनाथ सारे
परिवर्तनाचे हे वारे
पेटवू देत धुमारे जगी सारे ॥१॥

अनाथ, निराधार, अनौरस सारी
उकिरड्यावरची लेकरे ही
उंबरठ्यावरी येऊ द्या
या वात्सल्य वृक्षाखाली
सनाथ त्यांना होऊ द्या ॥२॥
१९८३

प्रकाशपुंजासाठी

प्रकाशपुत्रांना प्रकाशाची गरजच काय?
ते ठिणग्यांची भिक मागत नसतात कधी
राखेच्या ढिगाऱ्यांना.

कोळसे उगाळून का कधी शलाका जन्मल्यात?
आग जन्मायची तर
आत आग असावी लागते.

शेकोटी म्हणजे दावनल नव्हे,
वडवानल तर नव्हेच नव्हे,
आगीशी सोयरसुतक नसणाऱ्यांना
इंगळ काय नि राख काय?

जळते ती आग म्हणणारे नंदीबैल
विस्तव पदरात घेत नसतात
राखेच्या स्पर्श मात्राने थरारणारे हात
प्रकाशपुत्रांना सलाम करण्याचे धाडस करत नसतात.

प्रकाशपुंजांचे वावडे असणारे शरीर,
मानसिक मुडदुसाने गलितगात्र असते,
राखेच्या ढिगाऱ्यागत.
पाण्याच्या हपक्यापूर्वीच
मनाचा धसका त्यांनी घेतलेला असतो
प्रकाशपुंजासाठी.
१९८४

स्वप्नातील स्वप्न

झोपेत आज अचानक
स्वप्न अनोखे पडले
अजाणतेपणी उरी घट्ट बिलगले.

झोपेतचि कुशीत तिच्या
एक स्वप्न आणखी आले कसे
मला न कळे!

हलकेच गोंजारत
मी मला विसरलो.

ते स्वप्न की सत्य?
सजीव झाले पुढे कधी, कसे
ते आजही नाही समजले.
१९८४

मी गर्भवंत पुरुष

मी गर्भवंत पुरुष!
लाख-लाख लख्ख गर्भ
मीच माझ्या उदरी जन्म दिलेले
कधीही जन्मा न घालण्यासाठी ॥१॥

अनीति, अनाचार, अत्याचार
नि दुराचाराचेपण
लाख-लाख लख्ख गर्भ ॥२॥

ती स्त्री गर्भवती!
उदरीच काय पण मनीही
एकुलता एक गर्भ
तो पण जन्म देण्यासाठी
जपते कां ॥३॥

स्त्री असते ती!
स्त्रियांनी गर्भ जपायचे नसतात
मी गर्भवंत पुरुष जीवंत असेपर्यन्त ॥४॥
१९८४

हे त्यांना कसे उमजणार!

नाकर्तेच ते,
नामुष्की आपुली लपवायची म्हणून
दरवाजा लोटायचा वेंधळेपणा नेहमीच करत आलेत ते.
पण
जगाला दार लागत नसतं
नि कुलुप ही,
हे त्यांना कसे उमजणार? ॥१॥

बशा बैल होऊन
रवंथ करणे सोपे असते
चोथा चघळून रस तर सोडाच
लाळ तीही थेंबभर
टपकत नसते
हे त्यांना कसे उमजणार ॥२॥

कावळ्यांच्या शाळेतून
एखाद्यास वाळीत टाकणे सोपे असते.
डोकी मोजणाऱ्या लोकशाहीत,
बिनडोकांची सरशी नेहमीच होते.
कावळ्यास बहिष्कृत केल्याच्या भ्रमाने,
कोंबड्याचे आरवणे थांबत नसते.
सूर्यास दडवणे सोपे का असते?
हे त्यांना कसे उमजणार? ॥२॥
१९८५

नसतं कोण कुणाचं,

नसतं कोण कुणाचं
हे जितकं खरं,
तितकच जग असतं सर्वांचं!

जिव्हारी ज्वाळांच्या
अग्निदिव्यातूनही
उमलत असतात फुलं
कधी कर्ण होऊन
तर कधी शकुंतला.

इथं असतात विश्वमित्र, दुष्यंत
नि दुर्वास ही,
सोसून सारा दुस्वास
फुलविणारे नवे रान!
१९९४

भविष्याची शपथ

जन्मतः जे असतात
वंचित, उपेक्षित नि शापितही
उत्सवांच्या मांडवांखालून
त्यांनी जायचं नसतं!
गावकुसाबाहेरील वस्तीगत
हेटाळणीच त्यांनी कुरवाळायची असते!

आतषबाजी, मेजवानी, शोभायात्रेचा
हक्क त्यांना कुणी दिला?
चार भिंती नि गजाआड
हाताची घडी व तोंडावर बोट ठेवत
सोनेरी बालपण त्यांनी गमवायचं असतं!

वंचित असल्याचा शाप भोगत
अहिल्येची हेटाळणी
त्यांनी सहन करायची असते!
उज्वल भविष्याची शपथ म्हणून!!
१९९५

नव्या युगाचे चित्र

या रे या, सारे या
शाळेस नव्या जाऊ या ॥१॥

इनसॅटस्, सॅटेलाइटस्,
चॅनल्स, इंटरनेट
रिमोट युगाचा दाबू या ॥१॥

कंपास जाऊ दे
कॉम्प्युटर येऊ दे
गणित कॅलक्युलेटरने करू या ॥२॥

नको घोकमपट्टी,
नको गृहपाठ,
स्क्रीनवरच प्रॉब्लेम्स सोडवू या ॥३॥

नको पाटी, नको पुस्तके
दफतराचे ओझे पाठी नको,
खुशाल सीडी खिशात घेऊन
नव्या शतकात जाऊ या ॥४॥

पेन्सिल, रबर, रंग नि पेपर
कसलीच नको खाडाखोड
माऊस अलगद फिरवू या
चित्र नव्या युगाचे काढू या ॥५॥
१९९९

हत्ती आणि मुंगीची गोष्ट.

काही दिवसांपूर्वीची गोष्ट.

ते घोळक्यानी यायचे,
माणसं नि गाड्या आडवायचे,
दमात घेऊन वर्गणी उकळायचे.

आपण ती निमूटपणे द्यायचो,
ब्र नाही काढायचो.
विचारायचोही नाही,
कशाची म्हणून,
कधी हिशोबही नाही विचारला.

आणखी काही दिवसांची गोष्ट.

त्या वसूल करणाऱ्या फाळकूट दादांचे
चौका-चौकात बोर्ड झळकू लागले.
लार्जर देंन लाईफ....

ग्रुप कॉर्नर-कॉर्नरवर जमू लागले
सहली, पाठ्या रोजच्याच
कधी -कधी दमडमारोडडमही!

मरु दे तिकडे
आपल्याला काय त्याचं म्हणून
आपण चक्रे तोंड फिरवायचो.

थोड्या दिवसांपूर्वीची गोष्ट.

कॉर्नरच्या ग्रुप्सनी गल्लीत
प्रवेश केला अन्
चौका-चौकात नंग्या तलवारी
तळपू लागल्या.
लाठ्या-काठ्या, चेन्स, स्टिक्स, स्टॅप्स,
सान्यांचा खच पडू लागला.
डोकी त्यांचीच फुटायची
म्हणून आपण त्यात ना डोकं घातलं
ना डोकावलं, ना नाक खुपसलं.

काल-परवाचीच गोष्ट.

त्यापैकी एकानं
माझ्या मित्राचं अपहरण केलं
चक्रे खंडणी मागितली
एकुलता एक म्हणून
बापानं गुमाडन देऊन टाकली.

कालचीच गोष्ट.

त्यांनी खुद्द पोलीस चौकीतच
हैदोस घातला...
अण्णा.. दादांची फोनाफोनी झाली,
फौज निमूट सुटून आली.

मटण, बिर्याणीचे हंडे पोहोचू लागले
पोलीस अन् गुंड मिळून
सहभोजन करू लागले.

हदपार, तडीपार, मटकेवाले
पोलीसांच्याच टू व्हिलरवर
सर्सास फिरुही लागले
तरीही आपण
आळी-मिळी गूप चिळी
मला काय त्याचं
म्हणून पुन्हा निमूटच.

आणि मग आज.

त्यांची मस्ती, मयुरी इतकी वाढलीय...
घर, दुकाने, गाळे गिळत
ते चक्क माझ्याच घरी दाखल.

बऱ्या बोलानं सांगेल ते ऐकलं तर बरं
नाही तर माझ्याशी गाठ आहे म्हणाले.
ऐकलं नाही तर
बघून घेतोही म्हटले
मी मान डोलवत गप्पच.

मग ते रोजच घरी येऊन धमकावू लागले...

म्हातान्याचा गळा घोटीन
तरण्या-ताठ्या पोरीला डोळा लावीन
हात-पाय कलम करीन
बायकोचं कुंकू पुसीन
एक ना दोन
रोज नव्या धमक्या
तरी मी गप्पच.

पुढे निनावी फोन
खोट्या-नाट्या तक्रारी
अश्लिल क्लिपिंगजही मोबाइल्सवर.
अन् घाण-घाण एस्पएमएससुद्धा!
आता मात्र माझा संयम संपला....सुटला.

मी विचार करू लागलो.
मार्ग शोधू लागलो.
अन् लक्षात आलं
ते पाचच आहेत
पण संघटित.
आपण एकशे पाच
तरी असंघटित.

एक दिवस हिथ्या केला.
बळ एकवटून जाब विचारला
तसे ते हबकले.
गोष्ट आठवली...
मुंगी हत्तीच्या कानात शिरली.
तसा हत्ती गारद झाला.

केल्याने होत आहे रे,
आधी केलेचि पाहिजे.

महात्मा गांधी आठवले...
'अत्याचार करणाऱ्यापेक्षा
तो सहन करणारा अपराधी.'
१९९९

रस्ते

रस्ते,
शेती, वस्तीकडे जाणारे पायवाटेचे
दूर मामाच्या गावी नेणारे गाडीचे
धुरांच्या रेषा हवेत काढणारे
नि काळवंडलेले महानगरीही!

रस्ते,
खडीचे, मुरुमाचे
खाचखळग्यांचे
कॉक्रीट, डांबरी
आणि आता पळणारे रबरीही!

रस्ते,
ओढणारे
घुटमळणारे
रुखरुखणारे
व तुटलेले ही!

रस्ते,
कुशीत घेऊन गोंजारणारे
ऊनातही ऊब देणारे
कधी वेशीवर टांगणारे
उध्वस्त धर्मशाळेचेही!

रस्ते,
हिरवाईने नटलेले वनराईचे
फळा-फुलांनी डवरलेले
वृक्ष-वेलींनी झाकलेले, सुकलेले
ऊन-सावली खेळणारेही!

रस्ते,
दिव्यांनी लखलखणारे नेकलेस
मखमली शेल्यांनी सळसळणारे
चंदेरी, सोनेरी अन् सुगंधी
मिठाई वर्खानी झळाळणारे ही!

रस्ते,
अरुंद गल्ली-बोळातले
मध्यवस्तीत सुवर्ण-चतुर्भुजी
जवळचे, लांबचे, खुशकीचे
आणिक अंधार-आडोशाचे ही!

रस्ते,
चढणारे, उताराचे,
डोंगर-दऱ्यातून वळसे घेणारे
शिखरावरून जमीनीवरील तारांगण दाखवणारे
जमीनीवर आणणारे ही!

रस्ते,
ओळखीचे, पायाखालचे,
वाट चुकलेले
पत्ता शोधत हरवलेले
आणि अचानक सापडलेलेही!

रस्ते,
चटके देणारे
चमक, चुणूक दाखवणारे
चटका लावणारे
चकवणारे ही!

रस्ते,
नाकासमोर जाणारे सरळ
बुद्धिबळातील अंटांचे तिरके
सापशिडीचे गिळणारे, घसरवणारे
खिंडीत गाठणारेही!

रस्ते,
धूसर धुक्यातले
निरभ्र आकाशातले
तिमिरातून तेजाकडे नेणारे
चांदणे शिंपडलेलेही!

रस्ते,
मुलांनी बागडणारे
तारुण्यानी ओसंडलेले
हळूच हातात हात घेणारे
वृद्ध प्राजक्ताच्या लांब सावल्यांचेही!

रस्ते,
मनातले, हृदयातले, गळ्यातले
रोखणारे, 'नेती' 'नेती' गुणगुणणारे,
अंतर्मनात दिवस-नि-दिवस पिंगा घालणारे
'डेड एंड' असलेलेही रस्तेच!
२००४

खूणगाठ

तो बहर ओसरल्यावर
आज पुन्हा यावा-यावासा कां वाटतो?
वाहून गेलेला नदीचा पूर
उरी पुनःपुन्हा दाटत रहातो.

माझ्या अंगणात पडलाय आज
पानगळीचा पिवळा जर्द सडा
मनी मात्र सरलेल्या
आयुष्याचा तोच झिंग आणणारा पिंगा.

याचं मोठं आश्चर्य वाटतं
वसंत सरण्यापूर्वी पुरता
हा हट्टी ग्रीष्म आलाच कसा?
अजून शरदाचा खरा रंग
उठलाय तरी कुठे?

सरीत चिंब भिजण्याआधीच
श्रावणसरी ग सरल्या कशा?
हिरव्या गालीच्याचा अजून नाही पत्ता
कारळ, मोहरीच्या फुलांना
असा लखव बहर कां यावा?

हेमंती फला-फळांच्या बागा, ते ताटवे,
पायाखाली येण्यापूर्वी तुडवले कसे नि कोणी?
अजून घन-गर्भगंधी झुळूक ही नाही,
ताटवे तट-तट तुटले तरी कसे?

जाई , जुई, मोगरा, बकूळ
व्याकूळ होण्यापूर्वी निर्गंध कां व्हावेत?
खरंच होता कां गंध कधी
मग तो गेला तरी कुठे नि कसा?
आता ही तगमग केवळ असह्य!
एकदा त्यांना विचारायलाच हवं.

न टाकलेल्या त्या प्रेमपत्रांनी
आज अचानक कां फडफडावं?
कदाचित तिच्या आजी झाल्याची कुणकुण
त्यांना लागली असावी.
हा बहुधा तिच्या ऋतु सरण्याचा
पत्रांना झालेला साक्षात्कार असावा.

आपण तसं कधी देवा- ब्राह्मणाच्या साक्षीने
सात फेरे काढले नव्हते,
मंगळसूत्र, कुंकू, चुड्याचा उपचार
आपणाला कधी अनिवार्य वाटला नव्हता नां?

आठवतं तुला?
मग एकदा हळूच आपण
सान्यांचे डोळे चुकवून
अंगठी कशी घातली होती ते.
अन् हो, चांगलं आठवतं मला...
तू हट्टानं माझ्याकडून घालून घेतली होतीस !
परवा नातवाच्या बरशात ती तू मोडली तेव्हा
काय कालवाकालव झाली होती तुझी म्हणून सांगू?

पूर्वी गवत, गोवऱ्या दिसल्या की
तुझ्या सहवासातील गुलाबी थंडी
कुडकुडायची.
आज सरण आठवतं नि स्मशान!

केसांचं रंगान्तर
माझं वेशांतर नि स्थित्यंतरंही अनेक!
हेच कां ग असतं आयुष्याचं भाषांतर?

आठवतं? मी फोन करायचो पूर्वी तेंव्हा
'हे' आहेत म्हणून तू अलगद कट करायची
नि आज पू ओसरल्यावर
किती सफाईने मिस कॉल देतेस!

अन् परवा मंडईत
तुझ्या कळत्या मुला-मुलींसह अचानक भेटलो
तू 'काका' म्हणून ओळख करुन दिली
तीही किती सहज!
मुलांनी ताडलं तरी
तुझा तो बनाव खासच उजवा होता.

आता कशाला हे सारे..
असं वाटलं तरी
ते मखमली झरे वाहतातच
तिकडे क्षितिजावर अजून
मिळून दूर-दूर उडण्याची हूरहूर
या एकसष्टीतही
त्या सोळा वर्षांच्या दिवसांचीच
खूणगाठ असते.

२००६

कां ?

पान सर्वत्र हिरवी कां?
आकाश सारं निळं कां?
समुद्र कुठंही अथांगच कां?
नदी नेहमी वाकडीच कां?
पर्वत सर्वत्र ऊंचच कां?
वारा हमेशा वाहतोच कां?
प्राणी मुळातच मुक्त कां?
सूर्य सदा उग्र कां?
चांदणे सर्वदा शीतल कां?
फुलं जळी-स्थळी रंगीत कां?
पक्षी क्षणोक्षणी गातात संगीत कां?
ऋतु नित्य नवे कां?
पांढरे, काळे ढग हरघडी निराळेच कां?
माती मऊ, मुरमाड देशी तशी विदेशी कां?
माणूस मात्र सर्वव्यापी, अगम्य, आगळा कां?

२००८

वारकरी

वारकरी करी
वार करी
कधी नोहे.

वारकरी
टाळकरी
माळकरी
काळठरी
कधी नोहे.

वारकरी
व्रतकरी
यात्रा करी
मात्रा करी
कधी नोहे.

वारकरी
भक्ती संप्रदाय
आसक्ती संप्रदाय
कधी नोहे.

तुका झालसे कळस
भजन करा सावकाश
किलसा अवकाश
कधी नोहे.

वारी म्हणजे येरझाऱ्या
साऱ्या अमंगळाऱ्या शिसाऱ्या
हिंसेला थारा,
कधी नोहे.

तुका, नामदेव,
ज्ञानोबा माऊली
क्षमेची सावली
गेली कोठे?

गाथा तरंगली,
कारण तो संतसूर्य होता.
तुझा अंतःसूर्य
मग कां वरपांगी?

पंढरी, आळंदी,
देहू, वाखरी
विवेकाची वैखरी
विखारी कधी नोहे.

अणुरेणुया थोकडा
तुका आकाशाएवढा
मग गड्या तुझ्या गळी
क्षमेला का आवंढा?

वाल्याचा जिथे वाल्मिकी होतो
तिथे पाय घसरल्याची काय पत्रास
पदर पसरला तरी स्थितप्रज्ञ

गोष्ट अक्षम्य असते एखादी
माझीया मना
आकळे ना.

तुका म्हणे तोचि संत
सोशी जगाचे आघात
आनंद डोही!

फडकरी नव्हे गडकरी
लोकसखा माथ्यावरी
समाजचरणी विनम्र
जीव सत्शील!

पुंडलीक वरदा हाऱीविठ्ठल
नाठाळाऱ्या माथी डंठल
श्री ज्ञानदेव, तुकाराम
कठोर नवे सुतराम.
पंढरीनाथ महाराऱज की जऱय
क्षमा सदैव अजय.
नाचू कीतर्नाचे रंगी
अहंकाराचा अशं नसे अंगी
ज्ञानदीप लावू जगी
सत्संग बाणवू समग्र अंगी.
२००९

सरल्या ऋतुचं वास्तव

जेंव्हा ऋतु हिरवा बरवा होता
वहातही होता वाह्यात
तेंव्हा तुझं रुसणं, फुगणं
होतं लटकं.

आता ऋतु सरल्यावर.
तुझं असं मागं लागणं
वराती मागून घोडं नाही कां?

प्रत्येक गोष्टींचा आपापला ऋतु असतो खरा.
गोष्टी ज्या त्या वेळीच घडलेल्या बऱ्या
नि शोभतातही! असतातही बऱ्यापैकी खऱ्या.
आता असा लाडिकचाळा
फोनवर फुका गळा
हा लटका फार्स नव्हे कां?

झालं गेलं पुरं झालं
तुझं पावित्र्य नि पातिव्रत्य
तुला लकलाभ!
अन् माझं सत्यवानपण मला.

प्रेम काही शिळोप्याचा नाही खेळ,
तो असतो हृदयाचा मेळ.
ते असतं समर्पण,
सरपण पुढं गेलं तरी
सरता नाही सरत,
ते असतं उत्सर्जन नि विसर्जन!
-स्व' नि 'स्वत्वा'चं
अर्जन-परिमार्जन ते नसतंच मुळी.
२००९

झाड नि माणूस

पूर्वी झाडं कशी डेरेदार असायची.
घट्ट मुळं रुतलेली,
अन् सुदुर पसरलेली.
झाडं तोडू म्हटलं तरी नाही तुटायची.
कुणी तोडू लागलं तर
जमीनीला हुंदका याचचा.
सोट मूळ इतकं खोल असायचं
कोयता, कुऱ्हाडीचं पातं बोथट व्हायचं
पण मूळ मात्र अतूट.

आता अशी झाडं राहिलीत तरी कुठं?
एकतर ती इतकी
वषोन्वर्ष वाढू दिली जात नाहीत.
जगतात, वाढतात तोवर
रस्ते रुंद होऊ पाहतात
झाडे पसरण्यापूर्वीच
पसार होतात.

फुलं, फळं पूर्वी तपानं यायची
आता तर ती, हाताच्या बोटांच्या वर्षावर
शिवाय हाती येणारी
टी. डी. संकरित (Tall and Dwarf)
ताड, ताठ, नाही
कणा पण.
फुलं घमघमत नाहीत
कवठी चाफ्यागत.

गंधच नाही
तर दरवळणार कशी?
फळं बिन बियांची
अन् चव
अम्मळ बेचवच.
त्यापेक्षा फवाऱ्याची उग्रता वरचढ
धुतली तर
हातांचीच लाही.

माणसंही तशीच
सारी हॅपी बर्थ डे पुरती
सामोसा गरम असेपर्यंत
नि आईस्क्रिम विरघळे तोवर.

येतात ढग भर-भरून
यावेत तसे
पण बरसतात कमीच,
भुंकतात मात्र अधिक.
हात भरून आणतात,
अन् खिसे रिकामे करून जातात.

चर्चा काय ग्लोबल
झोपतात डबल बेडवर
सिंगल होऊन
तोंडं परस्पराविरुद्ध
तरी बरं
दारं लागलेली असतात.
मोबाईल सर्वांचे सुरु
जगभर संवाद तरी
घरी मात्र अळी-मिळी-गूप-चिळी.

हा पिसारा
की पसारा?
विकास की
विध्वंस हा?

सारे एकत्र
तरी एकटे
यु. पी. ए काय
अन् एन. डी. ए. काय
डी. एन. ए. कुणाचा नाही हाती
एंजोग्राफ साऱ्यांचे पुसट
निदान होत नाही म्हणून
एंजोप्लास्टी.

आताशा मी बिया खोवायच्याच
सोडलय...
पूर्वी छंद होता घननिळा
वर्षभर साठवायचो, वाळवायचो
पेरायचो अन् चकक पाणीही घालायचो.

मग नर्सरी आली
अन् नर्सऱ्या ही गल्ली-बोळातून,
कॉलनी, उपनगरातून.
रोप नर्सरीतलं...
बाळ अनाथाश्रमातलं.

अॅडॉप्शन, इमिटेशन
सारा झटपट बाजार
न्यायला वेळ कुणाला?
आवराआवरीची धांदल

शाई वाळायची नाही उसंत
चकक काटकोनी कोपऱ्याकडे
'मी' नि 'माझं'
आत्ममग्न, आत्मरत समधिस्थ जीवन.

झाड पाऊणशे वर्षांचं असलं तरी
हृदय पुनर्रोपण होणारं असावं
घरी परस नसला तरी
वृद्धाश्रम, प्ले स्कूल असलेच पाहिजे.

परस्परपूरक
परस्परविरुद्ध
सारं एकाच वेळी हवं.

मला समाधान आहे,
'मी' असल्याचं.
ग्लोबल कम लोकल.
२००९

एका नामवंत मृत्युच्यानिमित्ताने

त्या नामवंत मृत्युची
ती शोकवार्ता
क्षणार्धात सोसाट्यानं
येऊन थडकत होती.....

एस.एम.एस,
इंटरनेट,
प्रिंटमिडिया,
चॅनल्स,
नि कर्णोपकर्णीही!

एक नामवंत निवर्तले तेंव्हा
शोकाची किंचितही छटा
कुणाच्या चेहऱ्यावर नव्हती.

वृत्तपत्रांच्या श्रद्धांजलीत
चॅनल्सच्या बाइटस्मध्ये
इंटरनेटच्या ब्लॉगवर
अग्रलेखात नि वृत्तविशेषमध्येही!

तिचा सारा पसारा
म्हणजे शब्दकळा होती
गळा भरून होता हुंदका
मला तरी ऐकूच नाही आला कुठे
नि अश्रूंचा अनावर पाझरही दिसला नाही कुठे.

मी मोबाइल स्वीच ऑफ करुन
सुन्न मनानी
त्या कविता, ते लघुनिबंध,
अनुवाद नि समीक्षा वाचत राहिलो.
अन् कळालं की
ग्रंथालयातून ही पुस्तकं
अपवाद वाचकांनी
अपघातानेच नेली होती.

नाही म्हणायला
चार-दोन अधोरेखितं भेटली त्यातही
तीच खरी त्या नामवंत मृत्युची
मृत्युंजयी दाद होती...
बाकी सारा तो दिवस साजरा करायचा
उत्सव होता!

नामवंत मृत्युची शोकवार्ता
रकाने भरण्याची एक रिकामी जागा असते...
चॅनल्सच्या वार्तापत्रातील एक ठळक मथळा असते...
नेटवर ट्विस्टरचा एक चाळा असते...

गळा भरुन आलेला हुंदका जेंव्हा कुणा ऐकू येईल
तेव्हा समजा
तो खरा नामवंत मृत्यू होता
अन्यथा तो एक केवळ नाशवंत होता म्हणून समजा!
२०१०

जनगणना - १

सांगा, सांगा, सांगा
तुमची खरी गरीबी श्रीमंती
शपथपूर्वक सांगा.

घरी किती गाड्या, स्कुटर्स
मोबाईल्स, टी. व्ही, संगणक
की वडापनं जाता,
लालडब्यातून फिरता
की करता पायपीट
स्वातंत्र्याच्या हीरक महोत्सवानंतरही?

हेही सांगा
खातं कुठंय?
स्वीस बँकेत की
पतसंस्थेत (बुडणाच्या!)

वाइच हे बी कळू द्या
जगताय कशावर?
रोजावर की एफडीवर?
की फंडावर पदरच्याच?
की आहात टॅक्स-फ्री एन.आर.आय. ?
तिथं टिकोजीराव, इथं मात्र बाजीराव?
मस्तानी तिथं बी मी हितं बी!!
असं तर नाय?

घर स्वतःचं की
इंदिराचं रो की स्वतंत्र? की कुडाचं?
वीज, नळ, गटर हाय?
की ओढ्यावरच सर्व?
त्या निर्मलग्राम नि जलस्वराज्यचं
काय झालं? ते बी सांगा.

पोरं साळत जातायत
की कामावर?
खाता, पिता काय?
पिड्डा की पिठलं?
काढा की कोकाकोला?
ब्रेड की भाकरी?
की उपाशी, भूकबळी?

हेही कळू द्या...
पूर दुष्काळ निधीस पैसे देता?
की गणपतीची वर्गणी भरता ?
पदरचा चहा देता कुणास कधी?

अनाथ, निराधार, अनौरस, बी.पी.एल
वेश्या, कुष्ठरोगी, देवदासी,
शेतमजूर, भूमीहीन, धरणग्रस्त
मोलकरीण, बिगारी
यांना का नाही आरक्षण?
कुणी कधी विचार केलाय?
केलाय कधी कुणी त्यांच्यासाठी संप?
काढलाय मोर्चा यांना पाचवा दर्जा नको म्हणून?
कां रोज उठून नवा वेतन आयोग?
आता हे संपलच पाहिजे...

कायम स्वतःच्या पोळीवर तूप ओढणं
नि रोज पिड्डा, पुरणपोळीची मनोरथं रचणं.
हवंय नवं माणूसकीचं जग,
जात, धर्म, पंथ, स्त्री-पुरुष आरक्षण मुक्त!
हवंय खरं मानवधिकारांच राज्य,
विकासाची सावली खऱ्या गरजवंतातवर धरणारं!

माहितीच्या अधिकाराखाली
कुणीतरी खरी माहिती देईल कां?
भारतातले खरे दलित, वंचित, उपेक्षित कोण?

नवी जनगणना आजच सुरु झालीय...
भारताच्या प्रथम नागरिक राष्ट्रपती
त्यांनी भरलेली माहिती
नि एका बीपीएलची पण...
मला हवी आहे...
'खरा माणूस कसा असतो' ते पहाण्यासाठी.
२०१०

जनगणना - २

नाव ?

४१

आँ ?

अहो मी अनाथाश्रम, रिमांड होमवाला नां ?

तिथं माणूस नसतो

एक नंबर असतो पूरा नंबर

मैलाचा असतो तसा

नि कैद्याचाही.

वडील ?

विश्वामित्र होते

तेही जन्मापूर्वी भूमिगत झालेले.

आई ?

कुंती होती...

तिनं मला नदी आटली म्हणून की काय

वाळवंटात टाकलं होतं

वाळत, सडत, कुजत.

स्वतःमात्र झाली संभावित

कदाचित सौभाग्य सावित्रीही!

जात ?

मनुष्य.

तीच बरी नि खरीही!

कशाला हवीत लेबलं ?

उच्चनीचतेची,

अन् आप-पर भेद रुजवणारी.

जातीचे गंड नि अहंकार घेऊन

रांगणारे

बरेच मी पाहिले, साहिले

त्यापरास पक्षी बरे

रंग मिळून रहाणारे.

धर्म ?

माणूसकी.

हिंदू नको...

मनुचा विटाळ उगी.

मुसलमान नको.....

शिया-मुन्नी वाद-विकोप.

ख्रिश्चनही नको..

कशाला हवेत कॅथॉलिक, प्रोटेस्टंट

रोज नव-नवे उगी स्टंट!

नको जैन, बौद्ध नि पारशी

सारे बिचारे माझ्याचसारखे बेवारशी

कधी सरशी, कधी तोंडघशी.

जन्मतारीख ?

एक्स-रे मशिननी ठरवलेली

तिही दहाव्या वर्षी

ऑफिडेव्हिट झिंदाबाद!

मॅटर्नटी होम मुर्दाबाद!!

जीवन ?

उत्तम निवृत्त
तरी निरंतर प्रवृत्त!
नाकावर टिच्चून आहे
प्रतिष्ठित नि थोडा सन्मानितही!
आताशा 'त्या' साऱ्यांना सर्टिफाय करतोय...
हे तेच ते
मला अनाथ, अनौरस करणारे नि ठरवणारेही तेच
एक नंबरचे बेभरोसे
उच्चकुलोत्पन्न
सुसंस्कृत
सभ्य म्हणे
माणूसकी शून्य.
२०१०

एफ. आय. आर.

होय,
त्यांनी सामूहिक बलात्कार केला तेंव्हा
मी होते गलितगात्र नि हतबद्धही!

पोलीस ठाण्यात
एफ. आय. आर. दाखल करायला गेले तेंव्हा
काँस्टेबल स्टेबल होऊन विचारतो कसा
आय वितनेस काय ?
मी म्हटलं
तुझी आय, दुसरं काय ?

आता माय नव्हती अन मावशीही
बापुही गाव सोडून गेले होते
काळं तोंड दावायला नको
अन् दिसायलाही!

आता मी होते आधारगृहाची लाभार्थी
बलात्कारित, बदफैली, नासकौडी.
फळून पळालेले निमानिराळे दुष्यन्त
होते समाजसेवक अन् समाजभूषणही!
उगवते नेतृत्व फुलत होते...
अशाच जुन्या समर्थ सार्थींनी.

मला होती काळ कोठडी
त्यांना मुक्तदार, पाटलाचा माळ.
मी वनवासी,
त्यांनां रोज नवा सहवास.

‘वाह रे न्याय’
अबलांना न धुणारा कलंक
त्यांना मात्र बोनाफाईड निष्कलंक.

आताशा मी
पुरुष पोसू लागले हाय..
वळू पोसतात तसे.
पंटर मी म्हणतील त्याचा
सँडवीच करतात अन्
किडनॅपही!
आता भले भले
माझ्या बोटार नाचतात
इसारा घ्या... घसारा घ्या.
आताशा तो कॉस्टेबलही येतो
काहीसा अनस्टेबल होऊन
श्री स्टारवालं सायब घेऊन.

आताशा वडील बी येते झालेत
वाइच वंगाळ घेऊन गेले
माय बी आली
पोरी असं करू नगं म्हटली.

आता तुम्हीच सांगा
असं वागू नको
तर कसं?
कोण पाठ लावणार हाय कां?
बँक बँक करणार कां?
कां सरकार?
त्याचंच घोडं पेंड खातं
त्ये मला काय देणार ?

विनाअनुदान शासन
अनुदार खरं
पर त्येला बी आता
आधारगृहातच डांबायला हवं
त्या परास नवा वर्ग नाही.
नवा स्वर्गही नाहीच नाही.
२०१०

आरक्षण

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर
माफ करा
अन् क्षमाही!

तुम्ही घटना लिहिली तेंव्हा
गावकुसाबाहेरच्या वस्ती पलिकडेही
एक वस्ती होती
परिघाबाहेरचा एक परीघ होता.
अनाथ, अनौरस, वेश्या, कुष्ठपीडित,
परित्यक्ता, कुमारीमाता नि देवदासी
अन् वृद्ध, क्षयग्रस्तही
होते तिथे रहात.

त्यांच्याकडे लक्ष कदाचित गेलं असतं तर
त्यांनाही मिळालं असतं आरक्षण
तुम्ही दिलत फक्त संरक्षण.

आता हेच पहाना
रोज जो तो उठतो
आरक्षण मागतो...

ज्याला खरंच हवय आरक्षण
त्याचं मात्र रोज वस्त्रहरण!

मराठे, ब्राह्मण अन् चित्पावनांनाही हवंय आरक्षण
पळा पळा कोण पुढे पळतो पाहू!
अहो डॉ. आंबेडकर,
बी. सी., एस. टी., व्ही .जे. एन. टी

साऱ्यांचा उत्कर्ष झाला म्हणून की काय
ओबीसी सरसावताहेत बाही
ते कमी म्हणूनच की काय
शड्डू ठोकती झाली बाई.

३३% की ४९% की ५१%
लोकसंख्येपेक्षा आरक्षणच ज्यास्त
कशाला पाहिजे हा नुसता वितंडवाद?

परिघाबाहेरच जग परसात घ्या,
परसातलं ऊन अंगणात आणा.
सोपा-चौसोपा हवाच कशाला
उघडा कवाडे विकासाची सताड
जात, धर्म , वंश, प्रांत भाषेपलिकडची.

खुशाल वाहू दे वारा
ज्याला गरज त्यावर धारा

डॉ. आंबेडकर
परत एकदा या
सामाजिक न्यायाची नवी घटना लिहा
जमलं तर इथला प्रत्येक जीव
'माणूस' कसा होईल तेवढं मात्र बघा.
२०१०

अधिष्ठान

जिवंतपणीच इतक्या आरत्या
झाल्या ओवाळून,
आता आरती उठवायचीही
नाही गरज राहिली तशी.

पुरस्कार, शाबासकी म्हणाल तर भरपूर!
हार, प्रहारही तितकेच!

जग चांगल्याचं,
तसंच करंट्याचंही,
पण तुम्हाला सांगतो
चांगलेच वरकड!

उद्योगही अनेक
लोक त्याला नसती उठाठेव
म्हणत असले तरी
माझ्या लेखी ते
एक एक वीट रचणेच होते.

आयुष्य नाही वाया गेलं
जे गेलं त्यात
धन्य मी... कृतार्थ मी.

मुद्रा नसली माझी,
वा संस्था, मठ, प्रतिष्ठान.
माझं जगणं,
हेच माझं अधिष्ठान.

२०११

नवी दुनिया अवकाश पार

किती खावा भाव
त्याला काही ठाव
सोड सजनी नखरा.

किती-किती भेटायचं
कुठं-कुठं लपायचं
आता नाही उसंत
गळी आला वसंत.

कशी मानी तू राणी
किती हट्टी गं साजणी
सोड खोटा नकार
दे एकादाचा होकार

एकाच गालावर
तीळ आणि खळीही
बघून बसते दातखिळी
मारायची केंव्हा बुडी?

तू छत्तीस नखरेवाली
मी चौंसष्ट कलांचा उपासक,
तरी प्रेम आपलं न्यारं
भले जग म्हणू दे उफराटं.

जग म्हणू दे काही बाही
आपण गाऊ जीवन गाणी
आपल्याच प्रेम-प्रांगणी.

तू नाही शिष्या
की मी गुरु
आपण प्रेमरक्षक
नवे संसारी.

प्रेम आपलं न्यारं
जग भ्याड नि भित्रं
आपण दोघे मित्र
नव्या विश्वाचे.

घेऊ नवा श्वास
देऊ न्यारा ध्यास
प्रेम संसार
ही एकच आस.

उभारू नवं जग
नवं रूप, नवं धोरण.
नवी मूल्ये, नवे विचार,
नवी दुनिया अवकाश पार.
२०११

तू भेटणारच नसशील तर...

तू भेटणारच नसशील
तर बोलून काय उपयोग ?

जग निघालं 'लिव्ह इन रिलेशनशिप' कडे
अन् आपण थांबायचं 'फोन इन रिलेशन' पर्यंत

आतल्या आवाजावत नैतिक नसतं दुसरं काही
संस्कार, परंपरा असतात धोंड धाडसी जगण्यातील.

प्रेम नि आदराचं व्दंद्द
खरं तर भय नि धाडसाचं असतं भांडण.

आत्मबलासारखं बळच
महाबळ असतं मुळी.

माणसं सारे सारीपाट मांडतात
स्वार्थाचे पिंड रचून
तूतरी निरपेक्ष असशील असं वाटलं होतं.

आज मला खरं अंतर उमगलं
स्वप्न नि वास्तवातलं.

गुड डे, स्वीट ड्रीम
सारे असतात शब्द फुगे,
आपणचं आपली फसवणूक करण्यासाठी
सोडलेले कवेत न येणाऱ्या आकाशात
आपला अवकाश भरण्यासाठी.
आपण दुसऱ्याचं आकाश
नाही ना आक्रमत
एकदा कधी तरी ठरवायलाच हवं.

शिक्षण, वाचन, संशोधन
साऱ्या असतात शिड्या,
वरचढ पैसा वसुलण्याच्या.
त्यांचा खरा वरचढ अर्थ
आपणास उमगणार तरी कॅव्हा ?

वाहून गेलेली ओंजळ
भरत नसते कधी
वाया गेलेलं वय
पश्चातापानं नसतं भरत.

आपले विचार, व्यवहारसापेक्ष किती
संदर्भ बदलले की ते बदलतात दिशा
आणि दशाही!

आपणाला खरं जगता येत नाही
म्हणून तर आपण कुबड्या वागवतो.
कधी पातिव्रत्याच्या, कधी प्रतारणेच्या
मनासारखं जगणं जगणं असतं.

मारून मन जगणं म्हणजे
असतं मरणं!
आता पुरे हे द्वंद्व,
नाही बळ पेलायचं
मनचं आकाश,
त्यांनी आत्महत्या करणं चांगलं.
अन् स्वतःस गाढून घेणं.

आत्मवंचनेसारखी फसवणूक नाही.
खोटं जगण्यासारखी नाही शिक्षा दुसरी.
कुस बदलत रात्र घालवण्यापेक्षा
मनाची मूस बदलणं सोपं.
पण त्यासाठी लागतं
विवेकावर जगण्याचं शिक्षण
अन् शहाणपणही!
२०११

गोची

आज माझ्यातल्या पशुनं
उच्छाद मांडलाय कसा.

कळतं पण वळत नाही
काय करायचं याचं?

या कोड्यानं मला
निर्लज्ज बनवलंय निर्लज्ज!

कोण असतो मोठा !
पशु की माणूस?

पशु श्रेष्ठ
तो मरत नाही,
अन माणूस म्हणून
जगता येत नाही.

माणूस एक गोची आहे खरी!
२०११

जीवनगाणं

प्रेम म्हणजे केवळ शरीर
हे अज्ञानच एकप्रकारचं.
प्रेम त्या पलिकडची,
एक मनस्वी अस्वस्थता असते खरी!

शरीरापलिकडलं मैत्र असू शकतं
नि तेही पातिव्रत्या इतकंच
श्रेष्ठ असू शकतं

मैत्र असतं इंटलेक्च्युअल फ्रेंडशीप
नि सोशल कंपॅनियनशीपही!
संकुचित, एकारलेल्या
अन् वीट आलेल्या नात्याची
ती सहज प्रतिक्रिया,
नि सकारात्मक प्रतिसादही असतो तो!

पण त्यासाठी आवश्यक असतं
शहाणपण नि आत्मशोधाची अनिवार ओढही.
मांडलेला संसार न विसकटता,
नि क्षणा-कणाची प्रतारणा न करता,
मैत्र निभावता येतं,
त्यासाठी लागतो संयम नि समजही!

मैत्रीचं गारुड उमजायचं तर
यावं लागतं कवच फोडून बाहेर
नि कोशमुक्त व्हावं लागलं अंतःप्रेरणेने.

उभे-आडवे, उलटे-सुलटे,
सरळ-वाकडेही,
सोडवावे लागतात अलगद
स्वहस्ते हस्तक्षेपाशिवाय.

ते सोपं नसतं गुणगुणण्याइतकं
गुंता असतो नात्यांचा
नि फेर असतो
स्वतःच दिलेल्या हातांचा
अन् हाती घेतलेल्या नव्या नात्यांचाही.

तो सुटू शकतो,
आलेल्या अनुभवांनीच
आणि ठेचा, खाचा, खोचांनीही!
त्यासाठी हवं असतं फक्त साहस
स्वप्न निर्णयाचं
नि एक पाऊल पुढं टाकण्याचं!

अजाणते टाकलेल्या सप्तपदीपेक्षा
हे पाऊल असतं ठोस,
कारण ते अंतर्मनाचं
गीत, संगीत असतं,
नि नव्या वादळाचं भारुडही !

आपण शिकतो खरे
पण शिक्षित होतो की सुशिक्षित
ते काळच ठरवत असतो.
आलेल्या अपेक्षाभंगातून
नि वास्तवाच्या भानातूनही.
ते अपसूक उमगत रहाते.

अंतर्मनाचा कौल
नैतिकता, पवित्र्य, पातिव्रत्य
एक नैसर्गिक न्याय!
मन नावची गोष्ट ती खरी
बाकी सारं असतं कुभांड
मन-ब्रह्मच असतं अंतिम सत्य!

मन गहाण ठेऊन जगणं
लोडणं घेऊन फिरणं असतं,
रांधा वाडा, उष्टी काढा
हेच का जीवन असतं?

सौंदर्य, समज, लाघव
सारं असून गुलाम जगणं,
स्वविसर्जन असतं,
निग्रहानं केलेली हाराकेरीही!

स्टीव जॉब्जला गवसलेलं अप्ल
आत्मशोधतलं रत्न होतं.
ते न्यूटनचं सफरचंद
नि आइन्स्टाइनची सापेक्षता ती
विज्ञानात असते खरी
पण अँडाम अन् इव्हचं सफरचंदच
सृष्टीचं चरम सौंदर्य असतं
नि अंतिम सत्यही!

अंतर्मन, अंतःऊर्जा,
उस्फूर्त विवेकाचा कारंजा असतो.
अनुभवांच्या लक्ष्य किरणांचं इंद्रधनुष्य

असतं नव्या क्षितिजाचा अपसूक लागलेला शोध.
तिथंच असतो मैत्रीचा पैस.
आणि मोकळेपणाचा स्पेसही!

जगणं म्हणजे मनस्वी गाणं
आकांक्षापुढती आकाश ठेंगणं होणं
मनासारखं जग नि जगणं लाभणं
म्हणजेच असतं जीवनगाणं
२०११

जडलेला जीव

जडलेला जीव आता तोडू नको ॥१॥
हवं तर राणी
भेटू नको, दिसू नको
जडलेला जीव आता मोडू नको ॥१॥

तू म्हणशील ती अट
मी ठेवणार नाही फट
धरलेला नाद आता सोडू नको ॥२॥

तुझा हसरा मुरका
माझा जगण्याचा गुटखा
गिळलेला अवंडा आता ओकू नको ॥३॥

फ्रेंडशीप बँड घातलास कां?
दिलेली पत्रं वाचलीस कां
घेतलेल्या भेटी आता तशाच ठेवू नको ॥४॥

प्रेम नि आदराचं द्वंद्व किती?
अँडाम-इव्हची घालमेल किती?
गुंतलेलं हृदय आता नाकारू नको ॥५॥

आत्मस्वर तोच नैतिक
बाकी सारं पारंपारिक
अंतरीचा कौल ठोकरू नको ॥६॥

नको शरीर, नको स्पर्श
मिठी अलिंगनही देऊ नको
दिलेलं मन माघारी मात्र मागू नको ॥७॥
२०११

माणसं बदलतात...

माणसं
इथून तिथं गेली की
बदलतात
सरड्याच्या रंगासारखी.

इथं ते समाजशील
सर्वग्राही होते खरे
वागतं, बोलत, लिहीतही होते बरे.

तिथे गेले ते
अम्मल वरच्याच खुर्चीवर
त्यांना स्पन्नातही कधी वाटलं नव्हतं
आपण असे एकदम 'महा' होऊ नये म्हणून.

मग त्यांना सारं जग
वाटू लागलं थिटं
अलाणे-फलाणे
खुर्द-बुद्रुक
चिल्लर-विल्लरही
आकांक्षांपुरती तिथे गगन ठेंगणे!

मग त्यांनी आपल्या गुरुजींनाही
वेटिंगमध्ये बसवलं
अन् महापौरांनाही.
तेव्हा ते संदर्भ शोधत होते म्हणे
'जग बदल घालुनि घाव
मला सांगुनि गेले भीमराव'
ही ओळ कुणाची म्हणून.

इथं होते तेंव्हा
काय भाषण अन्
काय भाषा, तोरा राव
अन् तिथे
मिट्या मिठू पोपटराव!

इथं होते तेंव्हा
मूल्य, संस्कार, संस्कृती, सभ्यता
सान्यांचा होलसेल, एकरकमी ठेका
ह्यांचाच नि ह्यांचाच.

तिथं गेलेन काय
कायाकल्प झाला
साक्षात्कार होतो तसा.
'काहीकसतं होत्वबित्व,
'स्व' असतो मिलियनर
(नि 'स्वामीभक्ती एकमेव ज्वर!)

तेलही गेलं
नि तूपही तेंव्हा
त्यांना चार सिगारेटी
एकादम पिताना पाहिलं होतं
नि पाहिलं होतं
बियरचे ग्लासवर ग्लास
एकादम रिचवतानाही!

आताशा ते अम्मळ नेमस्तच...
बिन आयाळाचे सिंह.
त्याचं नेतृत्व, कर्तृत्व
एकादम गायब

कापराप्रमाणे.

त्यांचं ते माणूसपण
कधी, कुणी, कसं
हिरावलं कोण जाणे
पोपटात असलेल्या राक्षसाच्या प्राणाप्रमाणे.

नाही म्हणायला एकदा
त्यांची डायरीच लागली हाती
त्यांच्याच टेबलवर बेफिकीर पडलेली
त्यांनीच लादलेलं वेटिंग कंठताना...
गुरुजी, महापौरांप्रमाणे.

ते होते व्हिडीओ कॉन्फरन्समध्ये
चक्रव्यूहात एकलव्यागत.
इकडे मी अँटी चेंबरमध्ये बंदिस्त
शिपाई चहा, बिसलरी देत
न सांगताही टेप सोडायचा
यू आर इन क्यू....

त्या डायरीच्या शेवटच्या
कव्हरमध्ये खुपसलेल्या पानावर
लिहिलेलं मी वाचलं
'इथं आलो मूर्खपणा केला
तिथंच बरं होतं नि बराही
जागतिकीकरणाचं स्वागत करत
उदारीकरणाचं तोरण बांधायला आसूसलेला मी
माझं मात्रं खासगीकरण झालं होतं
'स्व'ला गहाण ठेवून.
इथं माझा कांचनमृग झाला,
सोन्याचा मुंगूस व्हायला आलेला मी
मलजा माणसांचा मुडदूस झालाच कसा?'

आता राहणं अवघड
परतणं तर त्याहूनही.
चक्रव्यूहात अडकता येतं
सुटका नसते
हकलेपर्यंत.

माणसानं रहावं
जसे आपण असतो तसे.
उंचाचा मुका घ्यायला जायचं
अन् सायबाचा मुकादम व्हायचं?

आपलं ते रो हाऊसिंगच बरं
वन बिचके सारखं सुख नाही
पायापेक्षा मोठं पांघरुण नको
मिडास महाल नकोच नको.
अपना हाथ जगन्नाथ
माणूस फक्त माणसात.
२०१२